સિંધ પ્રાંતની ભૂગોળ વિદ્યા.

[ગુજરાતી બીજા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને માટે.]

રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર

લાલજી હરજીવન મેતા,

ગુજરાતી હેડ માસ્તર—સિંધ મદ્રેસા તુલ ઇસ્લામ.

અને

બુકસેલર બંદર રોડ—કરાચી.

આવૃતી પાંચમી પ્રત—૧,૦૦૦.

(સર્વ હક્ક સ્વાધીન.)

કરાચી.

"પ્રવાસી" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સવંત ૧૯૬૦ ઈ. સ. ૧૯૦૪

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૮૬૭ના ૨૫મા એકટ મુજબ નોંધેલી છે.

કિંમત દોઢ આનો.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઇટ-સંગ્રહ
૧૦૧૭
८९१: ग:२३३

विद्यापीठ ग्रंथालय
[कॉपीराइट विभाग]
૭ वर्गांक
સિંધ પ્રાંતની ભૂગોળ
વૈદ્ય
ग९५२:८४९:२:२२६

૧ વિદ્યા.

.ખવાથી થતા ફાયદા;

..ર પરમેશ્વરે બધે એક સરખી રચના કરી .. દેશમાં જુદી જુદી જાતનાં પ્રાણી અને જુદી જુદી વનસ્પતિ બનાવ્યાં છે. તે જાણવાથી ઇશ્વરની અપાર ... માલુમ પડે છે પૃથ્વી ઉપર કેટલા દેશ છે. ને તે કયી કયી દિશાએ છે. ત્યાંના ... કેવા છે. ત્યાંની હવા કેવી છે. ત્યાં પાક શું શું થાય છે. ત્યાં રાજ્ય કેવી રીતે ચાલે છે. વગેરે ત્યાં શું શું જેવાનું છે. એ બધું આપણે જાણીએ છીએ અને ઘરમાં બેઠા બેઠા આખી પૃથ્વીની મુસાફરી કરવાનું સાધન ભૂગોળ વિદ્યા છે.

દિશાઓની સમજ.

દિશાઓ—ચાર છે. (... પશ્ચિમ, (૩) ઉત્તર, (૪) દક્ષિણ.

પૂર્વ દિશા—જે દિશા ... ગ છે તેને પૂર્વ કહે છે.

પશ્ચિમ દિશા—જે દિ... સૂરજ આથમે છે તેને પ[શ્ચિમ] દિશા કહે છે.

ઉત્તર દિશા—પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહીએ, ... હાથ બાજી ઉત્તર દિશા આવે છે.

દક્ષિણ દિશા—પૂર્વ દિશા તરફ મોં કરી ઉભા રહી[એ] ... હાથ બાજી દક્ષિણ દિશા આવે છે.

ખુણાઓની

ખુણા—ચાર છે (૧) અગ્નિ, (૨) નૈ

અગ્નિ ખુણો—પૂર્વ અને દક્ષિણ દિ

નૈઋત્ય ખુણો—દક્ષિણ અને પશ્ચિમ

વાવ્ય ખુણો—પશ્ચિમ અને ઉત્તર

ઇશાન ખુણો—ઉત્તર અને પૂર્વ દિશાના

નકશો એટલે શું!—કાગળ કે કપડા પર અ.
કોઇ પણ ભાગ અથવા નમૂના વગેરેના
રને નકશો કહે છે.

નકશાની દિશાઓની સમજ.

આપણે નકશા તરફ મોં કરી ઉભા રહીએ, તો આપણા જમણા હાથ ભણી આવેલી નકશાની બાજુને પૂર્વ દિશા કહે છે. ને ડાબા હાથ ભણી આવેલી નકશાની બાજુને પશ્ચિમ દિશા કહે છે. અને આપણા માથા ભણી આવેલી નકશાની બાજુને ઉત્તર દિશા કહે છે. તથા આપણા પગ ભણી આવેલી નકશાની બાજુને દક્ષિણ દિશા કહે છે.

સિંધ

મા—ઉત્તરે બલુચિસ્તાન, પ ને ભાવલપુરનો કંઇક ભાગ. પૂર્વે ભાવલપુર, જેર ..મીર અને જોધપુર. દક્ષિણે કચ્છનું રણ અને અરબી સમુદ્ર. પશ્ચિમે હાલ્લા પર્વત અને બલુચીસ્તાન છે.

ત્તરે કશ્મોરથી દક્ષિણે કોરીની ખાડી સુધી સિંધ
ી લંબાઈ ૩૪૦ ... તે ... પશ્ચિમે બશીર

રાવતસર સુધી પહોળાઇ ૨૯૦
૫૭૦૦૦ ચોરસ મૈલ છે, તેમાંથી
.લ ખૈરપુરના દેશી રાજ્યનું અને
અંગ્રેજી રાજ્યનું છે. અને વસ્તી
સની છે. વસ્તીમાં ૨૮૯૯૯૮૭ અંગ્રેજી
. ૧૯૯૫૯૫ ખૈરપુરના દેશી રાજ્યની છે.
.સિંધુ નદીના બેઉ કાંઠા પર છે, તેથી તેનું નામ
વ પ્રાંત પડ્યું છે. એમાં મુસલમાનની વસ્તી ઘણી
એ પ્રાંતમાં રહેનારા લોકો સિંધી કહેવાય છે, અને
ભાષા ંધી બોલાય છે.

વિભાગ:—એ પ્રાંત .. સાત વિભાગ થએલા છે. ૧ કરાચી જીલ્લો, ૨ લાડખાના જીલ્લો, ૩ સક્કર જીલ્લો, ૪ હૈદ્રાબાદ જીલ્લો, ૫ ઉત્તર સરહદ, ૬ થરપારકર જીલ્લો, ૭ ખૈરપુર સંસ્થાન.

સિંધના ભાગ તથા મુખ્ય શહેર.

	ભાગ	મુખ્ય શહેર.
૧	સિંધનો ઉપલો સરહદનો મુલક	જેકબાબાદ
૨	લાડખાના જીલ્લો	લાડખાના
૩	સક્કર જીલ્લો	સક્કર
૪	હૈદ્રાબાદ જીલ્લો	હૈદ્રાબાદ
૫	કરાચી જીલ્લો	કરાચી
૬	થરપારકર જીલ્લો	ઉમરકોટ
૭	ખૈરપુર સંસ્થાન દેશી રાજ્ય	ખૈરપુર

અંગ્રેજી રા

૧ ઉત્તર સરહદ, ૨ લાડખા

૪ હૈદ્રાબાદ જીલ્લો, ૫ કરાચી જીલ્લે

મોટી નદીઓ—સિંધુ, હબ, ગાઝ,
લયારી વગેરે.

પર્વતો—હાલા, (ખીરથર, કરૂ, પબ) લક્ક.
કર્ટા, કાંબો સરજાન, કારોટકર અને
સિંધમાં સૌથી મોટો પર્વત હાલા છે, તે
સિંધ પ્રાંતની સરહદ પર છે. ખીરથર, ક
પર્વતો પશ્ચિમ સરહદ પર છે, એ પર્વતોને હાલા,
પર્વતની હાર કહે છે, અને લક્કાના પર્વતો—હાલા પર્વ-
તમાંથી નીકળી સેવાનની સુધી ગયા છે તેને ભગાટોડો
કહે છે. મોહન, કર્ટા, કાંબો, સરજાન, કારોટકર, એ
પર્વતો કરાચી જીલ્લામાં છે. દહારીઆડો પર્વત ખાન-
કલાતના મુલકમાં છે. એ પર્વતપર ગરમીના દહાડામાં
અંગ્રેજો વગેરે બીજા અમલદારો હવા ખાવા વાસ્તે
જાય છે. એ પર્વત પર કૂતરાની કબર (ઘોર) છે.

બંદરો—કરાચી, કેટીબંદર, ગીધુબંદર વગેરે.

બેટ—મનોડા બબ્બર અને સાહબેલો.

ભુશિર—માંજ (રાસલમારી)

લશ્કરી છાવણી—કરાચી, હૈદ્રાબાદ, જેકમાબાદ વગેરે.

ર—મંચ્છર, કંજોરી, સોનેરી, કીંલેજી, સુમેરી, બ્બી વગેરે.
રી, શિર, ગારો, પિસરી,

ોના ફાંટા કે નાળા.

। નાળો, અડલ ફાંટો, પીંજારી ફાંટો,
લી ફાંટો, અને સતા ફાંટો.

ાથી નીકળી ખૈરપુર અને થરપારકર
મણીના સરોવરમાં પડે છે.

ઝાણુ આગળથી નીકળી મહેર અને સેવાનની
ાં વહી મંચ્છરના સરોવરમાં પડે છે. (એ નાળો
ર પ્રદેશમાં વહે છે તેને ચાંદકો કહે છે. (ચાંદકો સિંધમાં
ફળદ્રુપક છે.)

અડલ ફાંટો- મંચ્છર સરોવરમાંથી નીકળી સિંધુ નદીમાં પડે છે.

પીંજારી ફાંટો—હૈદ્રાબાદની દક્ષિણે ૪૦ મૈલને છેટે બના ગામ પાસેથી નીકળી મુગલભીમની બાજુમાં વહી ગુગડાના સરોવરમાં પડે છે.

ભગાડ ફાંટો—નગરઠઠ્ઠાની દક્ષિણે છે.

કુલેલી ફાંટો—હૈદ્રાબાદની ઉત્તરે ૧૨ મૈલ છેટે ગલી ગામની પાસેથી નીકળી અગ્નિ ખુણે વહે છે. (એ ફાંટાને મહમદખાનના ટન્ડા આગળ ગુની કહે છે.)

સતા ફાંટો—નગરઠઠ્ઠાની દક્ષિણે ભાવધીપુરની બાજુમાંથી નીકળી દક્ષિણ તરફ વહે છે.

નહેરો.

બેગાડી નહેર, નુર નહેર, સિંધ નહેર, ધાંડ નહેર, સખર નહેર, કસુરી નહેર, જામડા, નવલખી, નશીર, ઈમામ, દાદુ ધલો, સાંગરોમાર્કે, મીઠરાઉ, બાનુ, થર, મીર, ખિપ્રા વગેરે છે.

બેગાડી નહેર—બુલંદકામાંથી નીકળ
પટ તરફ વહે છે.

નુર નહેર—બેગાડી નહેરમાંથી નીકળ

સિંધ નહેર—આબાદ ગામમાંથી નીકળ

ધાંડ નહેર—છતાના ગામ આગળથ
બાજુમાં વહે છે.

સખર નહેર—સખર આગળથી નીકળી અ
આગળ સિંધ નહેરની પુછડી સાથે મ

કલરી નહેર, નવલખી નહેર—કરાચી જીલ્લામાં છે,

નશીર નહેર, નવલખી નહેર, ઈમામ નહેર ...દુ,
સાંગરોમાર્ક—એ હૈદ્રાબાદ જીલ્લામાં છે.

મીઠરાઉ કે ભાનુ, થર, ખિપ્રા—એ નહેરો પૂર્વ નાળામાંથી
નીકળી થરપારકર જીલ્લામાં વહે છે.

મીર નહેર—ખૈરપુર સંસ્થાનમાં છે.

વખણાયલી વસ્તુવાળા શહેરો.

શહેર	શું શું થાય છે.

હૈદ્રાબાદમાં—સોનેરી તથા રેશમી ભરત, સોના ઉપર કુંદન કામ,
રૂપા ઉપર મીનાકારીનું કામ, હાથીદાંતનાં રમકડાં તથા
સંઘાડાનું કામ.

હાલા અને નશરપુરમાં—માટીના વાસણો ઉપર મીનાકારીનું કામ.

નસરપુર, ગંબટ અને રાણીપુરમાં—સુતરાઉ કાપડ, ચાદરો
ધાબલીઓ અને સુસીઓ.

લાડકાણામાં—કાંસાના વાસણ અને સિંધી કાગળ.

શિકારપુરમાં—નકશી તથા ભરતકામ, હાથી દાંતના રમકડાં વગેરે.

ઓ અજરકો અને સરબત.

ા) તમાકુ વગેરે.

.ીઓ, ચામડાની વસ્તુઓ વગેરે.

.ળ.

.રમાં—મીઠું.

મીઠું.

ધર્મના અનેક પંથ છે તેમાં વૈશ્નવ, જૈન, શૈવ-
ાનુજ વગેરે.

ા પ્રાંતમાં બે પાક થાય છે. ૧ ચોમાસાનો (ખરિફ) ૨ શિયાળાનો (રબિ) ખરિફ પાક પાણી ચડતી વખતે વાવે છે. ને કાર્તક મહીનામાં તૈયાર થાય છે. તે પાકમાં ડાંગર, જુવાર, બાજરી, તલ, રૂ, શેરડી તમાકુ, ગળી વગેરે પાકે છે. રબિ પાક પાણી ઉતરી ગયા પછી પલળેલી જમીનમાં વાવે છે. એ પાક ચૈત્ર મહીનામાં તૈયાર થાય છે. એ પાકમાં ઘઊં, જવ, ચણા, ચીણું મટર, સરસી, જાંબો વગેરે પાકે છે. સિંધમાં પાક નીપજાવવાની જમીન ત્રણ પ્રકારની છે તેના નામ ચરખી એટલે જે જમીનને રેટવતી પાણી પાય છે. બીજી સેલાબી (ઢોળાણવાળી) એટલે જે જમીનને નહેરોને રસ્તે પાણી પાય છે. અને ત્રીજી મોકી એટલે જે જમીન પાણી ચડે ત્યારે પલળી રહે પણ પુર કમતી હોવાથી ઊંચાણમાં પાણી જઇ શકે નહીં તે વખતે તેને રેંટથી પાણી પાય છે.

રવાનગી—(પરદેશ જાય છે,)લૂગડાના
ઘઊં, સરસી, જુવાર હાડકાં
આમદાની—(પરદેશથી આવે છે) લ
ત્રાંબુ, પીતળ, કાપડ, સંચા,
લેટ, દીવાસળી, કાચ, લોઢાને
દારૂ, ટીન, વગેરે ઘણોજ વિલા
હવા—ઉત્તર અને મધ્ય ભાગમાં ઠંડી તથા ગર
પરંતુ દક્ષિણના ભાગમાં ઠંડી તથા ગરમા
વેપાર—અગાઉ એ પ્રાંતમાં ફક્ત ૧૨ લાખ રૂપીઆ
ચાલતો હતો, અને હાલ આગગાડી તથા આગ
સહેલાઇથી ૧૨ કરોડ રૂપીઆનો વેપાર ચાલે છે.

સરકારને હાલ પાંચ જાતની પેદાસ છે ૧ જમીનનો કર, ૨ કસ્ટમ ડ્યુટી એટલે માલની આવક પરની જકાત ૩ નીશાવાળી જણસો ઉપરની જકાત, ૪ મીઠા ઉપરની જકાત, ૫ ઈનકમ ટેકસ એટલે વરસની આવક ઉપરનો કર.

નદીઓ.

સીંધુ નદી—હીમાલય પર્વતની ઉત્તરે ટીબેટના માનસરોવરમાંથી
નીકળી ૧૮૦૦ મૈલ વહી અરબી સમુદ્રને મળે છે.
એના ઉપર સખર રોહડી, લાડકાણા, સેવાન, કોટ્રી,
ગીધુબંદર, ઝરક, કેટી બંદર વગેરે શહેરો છે.

હબ—બલુચીસ્તાનના ડુંગરમાંથી નીકળી ૧૧૦ મૈલ સિંધ અને
લસબેલામાંથી વહી રાસલમારી આગળ અરબી
સમુદ્રને મળે છે.

ીકળી કુલજી આગળ પશ્ચિમ ના-

ા નીકળી ૯૦ મૈલ વહી કોટ્રી
ને મળે છે.
થી નીકળી સનગામ આગળ સિંધુ

..નાથી નીકળી કરાચીની બાજુ (ગીસરીની
. અર બી સમુદ્રને મળે છે.
.ગ પર્વતની ટેકરીમાંથી નીકળી અરબી સમુદ્રને મળેછે.

રાજ્ય રીતી.

આખા સિંધ ાંતમાં મોટો હાકેમ કમીશ્નર સાહેબ રહે છે.

સિંધ પ્રાંતના ચાર જીલ્લા, જેવા કે: કરાચી જીલ્લો હૈદ્રાબાદ જીલ્લો, લારખાના જીલ્લો અને સક્કર જીલ્લો. એ દરેક જીલ્લાનો કારભાર કલેકટર સાહેબ કરે છે. અને તેઓના હાથ નીચેના તાલુકાનો કારભાર ડેપ્યુટી કલેકટર કરે છે. અને ખજાના ને માટે એક હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર રહેછે. ઉત્તર સરહદ તથા થરપારકર જીલ્લાનો કારભાર ડેપ્યુટી કમીશ્નર સાહેબ કરે છે. દરેક ડેપ્યુટી કલેકટરની વતી મામલતદાર (મુખત્યારકાર) રહે છે.

કરાચી જીલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે લાડકાણા જીલ્લો, પૂર્વે સિંધુ નદી, હૈદ્રાબાદ જીલ્લો, અને કચ્છનું રણ, દક્ષિણે અરબી સમુદ્ર, પશ્ચિમે બલુચિસ્તાન અને લસબેલો છે.

વિસ્તાર—ક્ષેત્રફળ ૧૪૩૦૩ ચોરસ મૈલ છે. અને વસ્તી ૪૪૭૨૫૧ માણસની છે.

એ જીલ્લાનો પશ્ચિમ ભાગ ટે:
કહે છે તેમાં વરસાદ થોડો આવે
કાંઠાનો રસાળ પ્રદેશ છે. તેમાં રેશ.
ખાના છે તથા કામળા બને છે.

પેદાશમાં—અંગર, જુવાર, બાજરી એ
પાકમાં ઘઊં, દીવેલી, બીયાં, ક
કેટલુંક અનાજ મુંબઈ ઇલાકામાં ર
વાનાં બીયાં ઇંગ્લાંડ મોકલવામાં આવે છ

આ જીલ્લાનો મોટો રેવન્યુ અમલદાર કલેકટર ર
તેને ડિસ્ટ્રિકટ માજીસ્ટ્રેટ પણ કહે છે તે કરાંચીમાં રહે છ
ઠંડીમાં જીલ્લામાં ફરે છે. કરાચી જીલાના ૩ સબડિવિઝન છે.
૧ ઠઠ્ઠા, ૨ કોટ્રી, ૩ શાહબંદર તેમાંના દરેકમાં એક ડેપ્યુટી
કલેકટર રહે છે. અને ખજાનાને માટે એક હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર
છે. ડેપ્યુટી કલેકટરોના તાબામાં તાલુકાની દેખરેખ માટે ૧૦
મુખત્યારકાર રાખેલા છે. અને આ જીલાના ૧૧ તાલુકા કરેલાછે.

ઠઠ્ઠા સબડિવિઝનના તાલુકા—૧ કરાચી, ૨ ઠઠ્ઠા, ૩ મીરપુર સાકરા, ૪ ઘોડાબારી.

કોટ્રી સબડિવિઝનના તાલુકા—૧ કોટ્રી, ૨ માઝીંદા, ૩ કોહીસ્તાન.

શાહબંદર સબડિવિઝનના તાલુકા—૧ મીરપુર બઠેરા, ૨ સુજાવલ, ૩ જાતી, ૪ શાહબંદર.

નદીઓ—હબ, ગાઝ, બારાન, મોહન, મલીર અને લયારી વગેરે.

પર્વત—પબ, ખીરથર અને લક્કીના પર્વતો વગેરે.

સોનારી, હાલેજી, ગુગડો વગેરે.

ઠ્ઠા, ઝરક, ગીરપુરસાકરો, કેટીબંદર,

ા, મીરપુરબઠોરા, સુજાવલ, સેવાન,

બીમ, માઝીંદા વગેરે.

ાચી, જુંગશાહી, કોટ્રી, સેવાન, દાદુ

ઊં, બાજરી, જુવાર, જવ, સરસી, તેલ, મગ,

ડાઇ, તમાકુ, ઉન, શેરડી વગેરે.

કીકત—મુખ્ય શહેર કરાચી છે (પહેલાં એને ધડઓ કહેતા) એમાં ૧૧૫૪૦૭ માણુસની વસ્તી છે. એ સિંધ પ્રાંતમાં સૌથી મોટું બંદર તથા શહેર છે. અને તે સિંધની રાજ્યધાનીનું શહેર છે, એમાં મોટા હાકેમ કમીશ્નર સાહેબ રહે છે. એમાં અંગ્રેજ લોકો વગેરેની ઓફીસો તથા કારખાના (ગોદીઓ) ઘણી છે એની ઉત્તરે ૬ મૈલને છેટે મગરપીરની જગ્યા છે ત્યાં ઉના પાણીના ઝરણ છે, ત્યાં હિંદુ તથા મુસલમાન વગેરે બધા માણસો જાત્રાએ જાય છે. એ શહેરમાં જોવા લાયક ઠેકાણાં ઘણાં છે.

(કરાચી તાલુકો).

સીમા—ઉત્તરે કોહીસ્તાન તાલુકો, પૂર્વે ઠઠ્ઠા તાલુકો, દક્ષિણે મીરપુરસાકરા તાલુકો અને અરબી સમુદ્ર, પશ્ચિમે હબ નદી ને માંજા બૂરીર છે.

આ તાલુકો કરાચી જીલ્લાના ઠઠ્ઠા સબડિવિઝનમાં આવેલો

છે તેમાં ૧૩૬૫૭૩ માણુસની વસ્તી
કરેલા છે.
તપાના નામ—૧ મઢીર, ૨ થાણે, :
આ તાલુકાનું મુખ્ય શહેર કર
ની તથા મોટું બંદર છે, આ શહેરમ
આ જીલ્લાનો કલેકટર, આસિસ્ટંટ કલેકટર,
ડેપ્યુટી કલેકટર, મુખત્યારકાર જ્યુડિશિયલ કમી
નોજજ્જ, ડીસટ્રીકટ જજ્જ, સ્મૉલ કૉઝ કોર્ટનો જજ્જ, સિ.
કેન્ટોમેન્ટ માજીસ્ટ્રેટ, સિટિ ડેપ્યુટી કલેકટર, પોલીસ :
ન્ટ તથા પોલીસ ઇન્સ્પેકટરો અને લશ્કરી મોટા અમલદારો સિવાય બીજા બધા ખાતાના મુખ્ય મુખ્ય અમલદારો છે. આ શહેરની વસ્તી ૧૧૫૪૦૭ માણસની છે. આ શહેર મુંબઇ ઇલાકામાં મુંબઇથી બીજે નંબરે છે.

આ બંદરની સંભાળ માટે પોર્ટટ્રસ્ટ નામે એક મંડળી છે તેઓએ ખાડીનું કામ એવું બનાવ્યું છે કે દરેક મોસમે તેમાં વહાણો તથા આગબોટો સહીસલામત રહી શકે છે ને આવજા કરી શકે છે તેથી આંહી મોટી મોટી આગબોટો માલ ભરીને દેશાવરથી આવે છે. અને બંદરને કાંઠેજ ઉભી રહી શકે છે. વરાળયંત્ર ને વિજળીની રોશનાઇથી રાત દિવસ બંદર ઉપર કામ કરી શકાય છે. બંદરની પેદાશ પોર્ટસ્ટ્રટને મળે છે. અહીં યૂરોપી વેપારીઓની મોટી મોટી વખારો, કારખાના, તથા ટ્રામવે છે ને નૉર્થ વેસ્ટર્ન રેલવેનાં બે મોટાં સ્ટેશન છે ૧ કેન્ટોમેન્ટનું ને ૨ સિટિનું સ્ટેશન કેન્ટોમેન્ટ સ્ટેશન આગળ ૧ રેલવે વર્ક સૉપ છે.

ાણાં—૧ ફ્રિયર હૉલ ત્યાં દર શનીવારે
. ૨ લેડી ડફ્રીન હૉસ્પીટાલ, ૩ સિવિ
૪ અંગ્રેજી હાઈસ્કુલ, ૫ તાર ઑફીસ,
૭ મેરિવેધર ટાવર, ૮ ડિસ્ટ્રીક્ટ કૉર્ટ, ૯
.૦ દયારામ જેઠુમલ સિંધ કોલેજ, ૧૧
. લા વિગેરે ઠેકાણાં છે. કોલેજના એક હૉલમાં
. . ગોઠવેલું છે. તેને ૧૨ **ભુતખાનું** કહેછે, ૧૩ સર
કારી બગીચો તેમાં જાતજાતના જનાવરો તથા વનસ્પતિ
પ્રદર્શન માટે છે, ૧૪ કરાચીમાં નળથી પાણી મળેછે તે
પાણી આંહીથી ૭ ગાઉ ઉપર **મલીર** છે ત્યાંથી આવેછે
ત્યાં મોટા કુવા ખોદાવેલા છે તેનું પાણી નળ વાટે કરા-
ચીમાં આવેછે તે જગા એટલી ઊંચી છે કે વરાળ યંત્રની
મદદ વગર શહેરમાં ત્રણ મજલા સુધી પાણી ઊંચું મ.ી
શકેછે ૧૫ આંહી **મનોરા** બેટ ઉપર લાઈટ હાઉસ
(દીવાદાંડી) છે. ૧૬ શહેરથી ૬ માઇલ દુર મગરપીરની
જગા છે ત્યાં ઉના પાણીના કુંડ છે, તેમાં મગરો રહેછે,
૧૭ મહારીપુર નામે જગા કરાચીથી છેડે દુર છે ત્યાં
મીઠું પાકે છે તે આખા સિંધ દેશમાં વપરાય છે આ
શહેરની અગ્નિ ખુણમાં ૪ માઈલ દુર કિલફ્ટન
(હવાબંદર) છે. ત્યાંની હવા ઘણી સારી હોવાથી ગરમી
ની મોસમમાં સાહેબ લોકો તથા બીજા મોટા માણસો
ત્યાં રહે છે. ૧૯ આ શહેરમાં અંગ્રેજી, સિંધી, ઉર્દુ,
મરેઠી, ગુજરાતી એવી જુદી જુદી ભાષા શીખવનારી

સ્કુલો છે, આ તાલુકામાં
ફળફળાદી ઘણું થાય છે
આવે છે.

હૈદ્રાબાદ જીલ્લ

સીમા—ઉત્તરે લાડકાણા જીલ્લો અને
પુર સંસ્થાન અને થરપારકર જી૰
પશ્ચિમે સિંધુ નદી છે.

વિસ્તાર—ક્ષેત્રફળ ૯૦૩૩ ચોરસ મૈલ છે, અને ૯૮.
સની વસ્તી છે.

પર્વત—ગંજો (એમાં મેટની તથા માટીની ખાણુ છે.)

મુખ્ય શહેર—હૈદ્રાબાદ, ગુની, બદીણા, ટન્ડોબાગેનો, ડેરોમોહો-
બતનો ઠન્ડો મહમદખાનનો, નવા હાલ્લા, શેહેદાદપુર,
મીરપુરખાસ, ટન્ડોઅલાયાર, નોશારોફેરોઝ, કંડીઆરો,
મોરો, સકરંડ, નસરપુર વગેરે.

મુખ્ય રેલવે સ્ટેશન—ગીધુબંદર, હૈદ્રાબાદ, ટન્ડોજામ, મીરપુર-
ખાસ અને ટન્ડો અલાયાર.

પેદાશ—ઘઊં, જુવાર, બાજરી, મટર, જાંબો, રૂ, સરસી વગેરે.

રાજ્ય રિતી હકીકત—એમાં ત્રણ ડેપ્યુટી કલેકટર રહે છે ૧
ટન્ડાનો, ૨ હાલ્લાનો, ૩ નોશારોફેરોઝનો, ગુની બદીણા
ટન્ડોબાગેનો, ડેરોમોહોબતનો એ તાલુકા ટન્ડાના
ડેપ્યુટી કલેકટરના તાબામાં છે, હાલ્લા, શાહેદાદપુર,
હૈદ્રાબાદ, ટન્ડોઅલાયાર એ તાલુકા હાલ્લાના ડેપ્યુટી
કલેકટરના તાબામાં છે. નોશારોફેરોઝ, કંડીઆરો,

એ ચારે તાલુકા નોશારોફેરોઝના
તાબામાં છે.

. સિંધ પ્રાંતમાં કારીગરીને માટે
મુખ્ય શહેર હૈદ્રાબાદ છે, તેમાં કલેક-
કે, એમાં ૫૮૦૪૮ માણસની વસ્તી છે,
..ડા તથા મીરોના વખતમાં સિંધ પ્રાંતની
.નું શહેર હતું એમાં ગુલામશાહ કલોડાનો બાંધે-
.કલ્લો તથા મીનારા જોવા જોગ છે એ શહેરની તથા
ગીધુબંદરની વચ્ચે ગાંડા માણસોની મોટી ઇસ્પીતાલ છે
એ શહેરથી ૨૦ મૈલને છેટે લાલઉદેરાની જગ્યાછે, ત્યાં ચૈત્ર
માસમાં મોટો મેળો ભરાયછે. કોટ્રી અને ગીધુબંદર વચ્ચે
સિંધુ નદી ઉપર કરઝનબ્રીજ નામે પુલ બાંધેલો છે.

લાડકાણા જીલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે ઉત્તર સરહદ જીલ્લો, પુર્વે સક્કર જીલ્લો ખૈરપુર સંસ્થાન તથા હૈદ્રાબાદ જીલ્લો, દક્ષિણે કરાચી જીલ્લો, અને પશ્ચિમે હાલા પર્વત અને ખીરથરના પહાડો છે.

વસ્તી—આ જીલ્લામાં ૫૯૫૭૨૩ માણસની છે.

પર્વતો—ખીરથર ને લક્કીના પહાડો આવેલા છે.

સરોવર—મંચ્છર નામે મોટું સરોવરછે અને એક ઉના પાણીનું ઝરણુંછે.

પેદાશ—ગળી, અનાજ, સફેદ ચોખા વગેરે છે.

મુખ્ય શહેર—લાડકાણા, મહેર, સેવણ, લદદરીયા, કંબર, દેરા, નશીરાબાદ, સ્કર, દાદુ, જોહી, ઘોઘારા, અથાણી, ખૈરપુરજોસા, ખલીદ, વકયાંસાંગી, વાલદા.

રેલવે સ્ટેશન—સિતા, રાંધણ, લાડક

રાજ રીતી—આ જીલ્લાનો મોટો અ
માજીસ્ટ્રેટ સાહેબ છે. આ
કરેલા છે તેમા ડેપ્યુટી કલે
ડેપ્યુટી કલેકટર ખજાનાને મ
તાબામાં ૧૦ મુખત્યારકાર રા
આ જીલ્લામાં ૧૦ તાલુકા રાખેલા છ

સબડિવિઝન—લાડકાણા, મહેર, સેવણ.

તાલુકા—લાડકાણા, લબદરીયા, કંબર, ડેરા, દાદુ, જોહી
મહેર, નશીરાબાદ, કકર.

સખર જીલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે ઉત્તર સરહદ જીલ્લો, પૂર્વે ભાવલપુર ને જેસલમીર, દક્ષિણે ખૈરપુર સંસ્થાન ને પશ્ચિમે લાડકાણા, તથા ઉત્તર સરહદ જીલ્લો.

વસ્તી—૪૭૪૪૭૭ માણસની આ જીલ્લામાં વસ્તી છે.

રેલવે સ્ટેશન—શીકારપુર, સખર, રોરી, ઘોટકી, ખૈરપુર, ઘરકી.

મુખ્ય શહેર—શીકારપુર, રોરી, સખર, નોશાહરોઅબરો, ઘોટકી, મીરપુર, માથેલા, ઉબાવડા.

પેદાશ—આ જીલ્લાનો ઘણોખરો ભાગ સપાટ છે ખરીફ પાકમાં ડાંગર, જુવાર છે ને રવી પાકમાં ઘઉં, જવ, ચણા ને ગળી છે.

રાજ રીતી—આ જીલ્લાનો મોટો અમલદાર કલેકટર સાહેબ કે ડિસ્ટ્રીક્ટ માજીસ્ટ્રેટ છે. ખૈરપુર સંસ્થાનના

પણુ તેજ કરે છે. તેના તાબામાં બે

. ને ૧ હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર ખજા-

યુટી કલેકટરોના તાબામાં ૭ મુખ-

જલ્લાના બે સબડિવિઝન પાડેલા છે.

સાત તાલુકા છે.

શરી.

.શકારપુર, ૨ સખર, ૩ નૌશહરોઅબરો,

ઘોટકી, ૬ મીરપુર માથેલો, ૭ ઉબાવડા.

.કત—આબો હુવા ઘણી સારી છે તથા નહેરોને લીધે

ાક સારો થાય છે. હવા ગરમ ને ખુશ્ક છે.

ઉ-તર સરહદ.

સીમા—ઉ-તરે બલુચિસ્તાન ને પંજાબ, પૂર્વે સિંધુ નદી, દક્ષિણે લાડકાણા અને સખર જીલ્લો અને પશ્ચિમે ખીલાતછે.

વિસ્તાર—ક્ષેત્રફળ ૨૫૬૫ ચોરસ મૈલ છે, વસ્તી ૨૩૨૪૬૨ માણુસની છે.

મુખ્ય શહેર—જેકમાબાદ. મુખ્ય રેલવે સ્ટેશન—જેકમાબાદ ત્યાંથી રેલવે કોયટા, ચમન, અને કંદહાર તરફ જાયછે.

પેદાશ—ઘઊં, બાજરી, જુવાર, મટર, તલ, ચણા, સરસી, જાંબો વગેરે.

રાજ્ય રિતી—એમાં ચાર તાલુકા છે. ૧ જેકમાબાદ, ૨ શહેદાદપુર, ૩ ઠુલ, ૪ કશ્મોર.

વિશેષ હકીકત—એમાં મુખ્ય શહેર જેકમાબાદ છે, એ શહેર જેકબ સાહેબે વસાવેલું તેથી તેનું નામ જેકમાબાદ

પડ્યું છે. એમાં ૧૨૩૯૬
પહેલાં ખાનગડ કહેતા, એમ
છે. અને એમાં જેકબ સાહે

થરપારકર જીલ્લો

સીમા—ઉત્તરે ખૈરપુર સંસ્થાન, પૂર્વે
દક્ષિણે કચ્છનું રણ, અને પશ્ચિ

વિસ્તાર—ક્ષેત્રફળ ૧૨૭૨૯ ચોરસ મૈલ છે, અ
માણુસની છે.

પર્વત—કારૂંઝર. **સરોવર**—સુમરા, મખી.

મુખ્ય શહેર—ઊમરકોટ, ખિપ્રા, સાંઘડ, છાછરો, મિઠી,
નગરપારકર, વિરાવાવ, વંગાબજાર, પેથાપુર, કાસંબો
અને રાવતસર વગેરે.

રેલવે સ્ટેશન—શાદીપાલી (ત્યાંથી રેલવે ઉમરકોટ તરફ જાયછે.)

રાજ્ય રિતી—એમાં સાત તાલુકા છે. ૧ ઉમરકોટ, ૨ ખિપ્રા, ૩
સાંઘડ, ૪ મિઠી, ૫ છાછરો, ૬ દીપલો, ૭ નગરપારકર.

વિશેષ હકીકત—આ જીલ્લામાં રેતીનાં રણ બહુ છે એનું મુખ્ય
શહેર ઉમરકોટ છે. તેમાં ૩૭૦૨ માણુસની વસ્તી છે.
એમાં મોગલ વંશનો પ્રખ્યાત બાદશાહ અકબર ઈ. સ.
૧૫૪૨માં જનમ્યો હતો.

ખૈરપુર સંસ્થાન.

સીમા—ઉત્તરે સખર જીલ્લો, પૂર્વે જેસલમીર સંસ્થાન, દક્ષિણે
થરપારકર જીલ્લો તથાં હૈદ્રાબાદ જીલ્લાનો કંઈક ભાગ,
પશ્ચિમે સિંધુ નદી, અને હૈદ્રાબાદ જીલ્લો છે.

ચોરસ મૈલ છે. અને વસ્તી ૧૯૯૫૬૭

ુકોટ, કોટદીજી, ટન્ડો મસ્તીખાન,
ગેરે.

, પડવાસ, નીર, જુવાર. મટર, ચણા,
રસી, જાંબો.

આ સંસ્થાન મીર અલીમુરાદના દીકરા ફૈઝમહ-
બાનના તાબામાં છે એ સંસ્થાનનું રાજ્ય વહીવટ
સુધારવા માટે અંગ્રેજ સરકાર પાસેથી એક વજીર નામે
ખાનબહાદુર કાદરદાદખાન સી. આઇ. ઈ. લીધેલ હતા.
તેમના મરણ બાદ તેમની જગ્યાએ હાલ સરદાર બહાદુર
મહુમદયાકુબખાન છે. તેથી હાલ રાજ્ય વહીવટ સારી
રીતે ચાલે છે એનું મુખ્ય શહેર ખૈરપુર છે. ત્યાંના રાજા
મીર કહેવાય છે. એમાં ૬૨૪૦ માણસની વસ્તી છે. એમાં
રેતીનાં રણ તથા ટેકરા ઘણા છે ત્યાં ખારો પાપડીઓ થાય
છે તેના પર દર ઉંટે અઢી રૂપીઆ મીર સાહેબ લે છે.

શહેર વર્ણન.

કરાચી—એ શહેરમાં વેપાર ઘણો ચાલે છે એમાં અંગ્રેજ વગેરે
લોકોની મોટી મોટી ઓફીસો તથા કારખાના ઘણા છે
એમાં સિંધ પ્રાંતનો હાકેમ કમીશનર સાહેબ રહે છે.
એ શહેર સિંધ પ્રાંતની ગાદીની જગ્યા છે. એમાં જોવા
લાયક ઠેકાણાં ઘણાં છે. જેવાં કેઃ—ગવર્મેંટ ગાર્ડન, ફ્રીયર
હૉલ, અસ્કીન ગાર્ડન, ઇમપ્રેસ મારકીટ, હાઇસ્કુલ,
આર્ટસ કોલેજ, મદ્રેસા, મેરીવેધર ટૉવર, જિમખાના, મ-

નોડા (દીવાદાંડી મનોડાં
ઘણાં છે.

નગરઠઠ્ઠા—એ ઘણુંજ અસલી જુ
મોટું શહેર હતું હાલ પ
મસીદ, મકલીનું મુકામ તથ
એમાં રેશમી લુંગીઓ તથા
બને છે

કોટડી—એ બંદર છે એમાં આગબોટો ઉભી રહે .
નદી પાર ઉતારવાના કામમાં આવે છે. ત્યાં
ચાલે છે.

સેવાન—એ શહેરમાં દર વરસે શાબાનનાલા મહિનાની ૨૧મી
તારીખે લાલશાહબાદનો મોટો મેળો ભરાય છે.

હૈદ્રાબાદ—એ શેહેરમાં અસલ સિંધ પ્રાંતની ગાદી હતી એમાં
સોનેરી ભરતકામ અને હાથીદાંતનું કામ સારૂં થાય છે.
એમાં મીર લોકોની કબરો ઘણી છે. બીજાં જોવા લાયક
ઠેકાણાં જેવાં કેઃ–ટ્રેનીંગ કોલેજ, એગ્રીકલચરલ સ્કુલ
વગેરે.

ગીધુબંદર—એ બંદર છે ત્યાં ગાંડા માણસોની મોટી
ઇસ્પીતાલ છે. એ બંદર હૈદ્રાબાદથી ત્રણ મૈલ છેટે છે.
ત્યાં હવા સારી છે.

નશરપુર—એમાં ઉડેરાલાલનો જન્મ સંવત ૧૦૦૭ના ચૈત્ર સુદી
બીજનો થયો હતો.

શિકારપુર—એમાં વેપાર ઠીક ચાલેછે ત્યાંના રહેવાશી ઘણાસુઘડ છે.

। અને ભખરની વચ્ચે લોઢાનો ઝુલતો
ને જોવા જોગ છે.

ાદ ઘણો થોડો વરસે છે. ત્યાં રેલનું
થી ખેતી સારી થાય છે.

માં રેતીનાં રણ છે. ત્યાંના ઉંટ વખણાયછે.
છના રણમાં બેટ જેવો છે. ત્યાં વરસાદ થોડી
છે.

માં પ્રખ્યાત અકબર બાદશાહ ઈ. સ. ૧૫૪૨માં
જનમ્યો હતો.

ખરપુર—એ દેશી રાજ્ય છે એમાં મીર ફેઝમહુમદખાન રાજ્ય કરેછે.

બીજા ધોરણમાં જોઈતી જમીન અને પાણીના ભાગની વ્યાખ્યા.

બેટ—જમીનનો જે ભાગ ચોતરફ પાણીથી વિંટાયલો હોય તેને બેટ કહે છે. બેટથી ઉલટું સરોવર અથવા ઢંઢ.

ભુશિર—જમીનની અણી લાંબી થઈ સમુદ્રમાં ગએલી હોય તેને ભુશીર કહે છે.

પર્વત—ઘણા ઉંચા અને લાંબા ગએલા ટેકરાઓને પર્વત કહે છે.

બંદર—નદી કે દરીયા કીનારે જે શહેર આવેલું હોય અને વહાણ કે આગબુટથી માલ ચડતો ઉતરતો હોય તેને બંદર કહે છે.

સ્ટેશન—જે જગાએ આગગાડીમાં ચડાતું ઉતરાતું હોય તેને સ્ટેશન કહે છે.

પ્રાંત—ઇલાકામાં મોટા ભાગને પ્રાંત કહે છે પ્રાંતના મુખ્ય અમલદારને કમિશનર કહે છે.

જીલ્લો—સરકારના ખાલસા મુલક… અમલદારને કલેક્ટર કે… જીલ્લાના વિભાગને સબડિ… અમલદારને ડેપ્યુટી કલેક્ટ…

તાલુકો—સબડિવિઝનના પેટા વિભા… તેના અમલદારને મુખત્યારકાર

સંસ્થાન—પ્રાંતમાંનો જે મુલક દેશી રજવાડા… ય તેને સંસ્થાન કહે છે સંસ્થાનની ખ… નાર અધીકારીને પોલીટીકલ એજંટ કહે છે.

સરોવર—પાણીનો જે ભાગ જમીનથી ચોતરફ ઘેરાયલો હોય ત… ને સરોવર કહે છે સરોવરને સિંધમાં ઢંઢ કહે છે.

નદી—મીઠા પાણીના જે પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગ્યામાં થઈ સમુદ્રને મળે છે તેને નદી કહેછે.

નદિનું મુળ—નદી જે ઠેકાણેથી નીકળે છે તેને મુળ કહે છે.

નદિનું મુખ—નદી જે ઠેકાણે સમુદ્રને મળે છે તેને મુખ કહેછે.

ખાડી—સમુદ્રને મળતા પહેલાં ભરતીનું પાણી માહે આવે એવું જે નદીનું મુખ પહોળું હોય તેને ખાડી કહે છે.

નાળા—નદીના આડા અવળા ફાંટા કુદરતી રીતે પસરેલા હોય તેને નાળા કહે છે.

નહેર—નદીમાંથી જે પ્રવાહ બીજે રસ્તે વાળીને દુર લઇ જવામાં આવ્યો હોય તેને નહેર કહે છે નહેરને સીંધીમાં વાહાય કહેછે.

સમાપ્ત.

નીચે લખેલી ચોપડીઓ બં[illegible]

મેતા લાલજી હરજીવનની દુ[illegible]

કીફાયત ભાવે વેચાતી

ખાસ મારી પોતાની બનાવેલી ગુજરાત ભૂગોળ કિમત સવા બે આના તથા એશીઆ ... કિમત ત્રણ આના મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળ વિ[illegible]. સવા બે આના તથા ઉરદુમાં સિંધની ભૂગોળ. કિમત ૦)= આના તથા ઉરદુમાં ન્યુરાયલ પ્રાયમર ભાગ ૧લો તથા બીજો તથા રાયલરીડર નાં. ૧લાના અર્થ કિમત ૦।= આના.

ઉપરની ચોપડીઓ સીવાય અમારી દુકાનેથી શાળાપયોગી અંગ્રેજી, સિંધી, ગુજરાતી તથા ઉરદુ ચોપડીઓ કીફાયત ભાવે મળશે, સામટી લેનારને સારૂં કમીસન આપવામાં આવશે.

લાલજી હરજીવન મેતા.